

Alicja SzumowieckaORCID: 0000-0002-8060-5047
as45@stud.uph.edu.plUniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach
Wydział Nauk Humanistycznych

Dyplomacja kulturalna Czech na forum Grupy Wyszehradzkiej

Cultural diplomacy of the Czech Republic
on the forum of the Visegrad Group

DOI: 10.34739/doc.2022.19.02

Abstrakt: Dyplomacja kulturalna jest działaniem różnych podmiotów, mającym na celu budowanie wizerunku państwa. Czesi, tworzący od 15 lutego 1991 roku wraz ze Słowakami, Polakami i Węgrami Grupę Wyszehradzką, również na tym forum prowadzą dyplomację kulturalną i wpływają na zwiększenie zainteresowania swoimi działaniami na arenie międzynarodowej. Celem artykułu jest zbadanie, jakie wartości, postaci i wydarzenia historyczne Czechy podkreślają na forum regionalnym, a także poprzez jakie dziedziny sztuki pokazują swoją kulturę. W pracy opisano uwarunkowania dyplomacji kulturalnej, działania instytucji państwowych na forum Grupy i w stosunku do społeczeństw regionu. Ostatnia część dotyczy działań kulturalnych społeczeństwa czeskiego w stosunku do społeczeństw Grupy Wyszehradzkiej.

Słowa kluczowe: dyplomacja kulturalna, Czechy, Grupa Wyszehradzka, Europa Środkowa

Abstract: Cultural diplomacy is an activity of many organisations which build an image of the country. The Czechs who create with the Poles, Hungarians and Slovaks the Visegrad Group conduct cultural diplomacy on this regional forum. The aim of this kind of diplomacy is to increase the interest of the state, its problems and activities. This article was written to examine what the Czechs want to show about themselves to the regional nations. This work consists of four parts. In the first part, there is some information about historic, economic and law determinants of this cooperation. Because of the fact that cultural diplomacy is a kind of public diplomacy, Czech cultural initiatives are divided as government-to-government, government-to-people and people-to-people communications. In the next three parts, the author describes these three kinds of communications.

Keywords: cultural diplomacy, the Czech Republic, the Visegrad Group, Central Europe

Wstęp

Dyplomacja kulturalna jest działaniem różnego rodzaju podmiotów, a jej celem jest budowanie wizerunku państwa¹. Jest to środek polityki znany od najdawniejszych czasów, ale swą nazwę uzyskał dopiero w XIX wieku². W XX wieku pojawił się termin dyplomacji publicznej i od tego momentu dyplomacja kulturalna jest uznawana za jej rodzaj. Charakterystyczną cechą dyplomacji publicznej jest jej działanie na trzech poziomach komunikacji: rząd – rząd, rząd – społeczeństwo i społeczeństwo – społeczeństwo³. Czesi – tworzący od 15 lutego 1991 roku wraz ze Słowakami, Polakami i Węgrami Grupę Wyszehradzką – również na tym forum prowadzą dyplomację kulturalną i w ten sposób wpływają na zwiększenie zainteresowania swoimi działaniami na arenie międzynarodowej.

1. Uwarunkowania współpracy wyszehradzkiej

1.1. Geneza powstania Grupy Wyszehradzkiej

Grupa Wyszehradzka jest organizacją ucieleśniającą ideę Europy Środkowej. Od wieków region obejmujący Czechy, Polskę, Słowację i Węgry scala historia. Najpierw państwa te łączyła przynależność do dynastii Jagiellonów, potem do Cesarstwa Austro-Węgierskiego rodu Habsburgów, a po II wojnie światowej do strefy wpływów Związku Radzieckiego. Narody żyjące na tych terenach walczyły wiele lat o odzyskanie niepodległości. Nie inaczej wyglądała 2. połowa XX wieku: Węgrzy zbuntowali się przeciw władzy komunistycznej w 1956 roku, Czechy i Słowacja do dziś wspominają Praską Wiosnę 1968 roku – zakończoną wejściem wojsk Układu Warszawskiego, a Polacy protesty antykomunistyczne przeprowadzili w 1956, 1970, 1976 i 1980 roku. W ich wyniku 13 grudnia 1981 roku wprowadzony został stan wojenny⁴.

Spotkania środowisk opozycyjnych lat 70. i 80. XX wieku można uznać za źródło powstania tego regionalnego forum. Intellek-

¹ G. Michałowska, *Uwarunkowania międzynarodowej współpracy kulturalnej*, [w:] *Międzynarodowe stosunki kulturalne*, red. A. Ziętek, Lublin 2010, s. 44.

² A. Umińska-Woroniecka, *Niedoceniony potencjał czy przecenione możliwości dyplomacji kulturalnej?*, „Dyplomacja i Bezpieczeństwo” 2016, nr 1, s. 227.

³ B. Ociepka, *Miękka siła i dyplomacja publiczna Polski*, Warszawa 2013, s. 71.

⁴ A. Czyż, *Współpraca regionalna. Doświadczenia i perspektywy*, Katowice 2018, s. 34.

tualiści i osoby związane z Kartą 77 i Komitetem Obrony Robotników dyskutowali na tematy związane z walką z komunizmem oraz przyszlą współpracą środkowoeuropejską⁵. Późniejsze wydarzenia transformacyjne, zapoczątkowane przez te państwa (nazwane Jesienią Ludów): zjednoczenie Niemiec i rozpad Związku Radzieckiego wraz z jego strukturami, spowodowały poważne zmiany w uwarunkowaniach polityki zarówno wewnętrznej, jak i zagranicznej⁶. Skutkiem tego nastąpiło m.in. przeorientowanie polityki zewnętrznej na kierunek prozachodni, chęć nawiązania dobrosąsiedzkich stosunków i regionalnej współpracy⁷.

Trójkąt Wyszehradzki, będący poprzednikiem Grupy Wyszehradzkiej⁸, został utworzony 15 lutego 1991 roku. Na miejsce podpisania historycznego dokumentu wybrano Wyszehrad – symbolicznie nawiązujący do spotkania królów Polski, Czech i Węgier w 1335 roku⁹. Sygnatariuszami *Deklaracji o współpracy Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej, Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Węgierskiej w dążeniu do integracji europejskiej* byli przedstawiciele trzech państw: prezydent Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej Václav Havel, prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Lech Wałęsa oraz premier Republiki Węgierskiej József Anhalt. Deklaracja ta jako główny cel wyznaczyła współpracę państw w dążeniu do integracji europejskiej. Do 1993 roku ustalono formalne ramy współpracy. Później w rozwoju organizacji nastąpiła przerwa, która obejmowała lata 1993-1998. Autorzy książki *Grupa Wyszehradzka. Współpraca polityczna i gospodarcza* upatrują przyczynę tego przestoju w przekonaniu przywódców o tym, że grupowe ubieganie się o członkostwo w strukturach europejskich wydłuży cały proces¹⁰. Kolejny etap w przedakcesyjnej historii państw to lata po 1998 roku. Można wyróżnić dwa okresy w historii Grupy Wyszehradzkiej – przedakcesyjny oraz poakcesyjny. Instytucja stworzona na potrzeby wejścia do Unii Europejskiej wymagała

⁵ Ibidem, s. 71.

⁶ Ibidem, s. 73.

⁷ Ibidem, s. 74.

⁸ Przekształcenie Trójkąta w Grupę Wyszehradzką nastąpiło na skutek rozpadu Czechosłowacji.

⁹ Ibidem, s. 75.

¹⁰ P. Deszczyński, M. Szczepaniak, *Grupa Wyszehradzka. Współpraca polityczna i gospodarcza*, Toruń 1995, s. 102.

zmian w założeniach kształtujących działania w ramach organizacji, dlatego podpisano kolejne dokumenty.

1.2. Uwarunkowania prawne współpracy wyszehradzkiej

Ramy współpracy wyszehradzkiej tworzą przede wszystkim deklaracje, będące efektem rozmów przeprowadzanych na kolejnych szczytach. Pierwsza z nich została już wymieniona w poprzednim podrozdziale – jest to *Deklaracja o współpracy Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej, Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Węgierskiej w dążeniu do integracji europejskiej* z 15 lutego 1991 roku¹¹. Drugim aktem podstawowym współdziałania państw środkowoeuropejskich jest *Deklaracja premierów Republiki Czeskiej, Republiki Węgierskiej, Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Słowackiej o współpracy państw Grupy Wyszehradzkiej po ich wejściu do Unii Europejskiej*, podpisana w Kromieryżu kilkanaście dni po akcesji (12 maja 2004 roku). W 2011 roku premierzy czterech państw podpisali *Bratysławską Deklarację Premierów Republiki Czeskiej, Republiki Węgierskiej, Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Słowackiej z okazji dwudziestej rocznicy Grupy Wyszehradzkiej*. Są to podstawowe dokumenty Grupy. Szczegóły współpracy wyznaczają dokumenty: *Treść współpracy wyszehradzkiej* z 14 maja 1999 roku (zaktualizowana w 2002 roku załącznikiem) oraz *Wytyczne dotyczące przyszłych obszarów współpracy wyszehradzkiej*¹², sformułowane w Kromieryżu w maju 2004 roku.

Polityka zagraniczna Czech a Grupa Wyszehradzka

Znaczenie regionalnej współpracy jest inne dla poszczególnych państw Grupy. W zależności od uwarunkowań zewnętrznych i sytuacji wewnętrznej państw zmieniają się priorytety i koncepcje prowadzenia polityki zagranicznej. W ciągu ćwierćwiecza istnienia wyszehradzkiej organizacji Czechy zmieniały swój stosunek do regionalnej inicjatywy. Podejście do Grupy można prześledzić na podstawie dokumentów krajowych czeskiego państwa¹³. Na przykład analiza *Koncepcji polityki zagranicznej z 2015 roku* pozwala wysunąć wniosek, że Czesi uznają Grupę Wyszehradzką za pod-

¹¹ A. Czyż, *Współpraca regionalna...*, s. 77.

¹² Ibidem, s. 78.

¹³ Ibidem, s. 83.

stawowe forum współpracy regionalnej. Służy ona przede wszystkim zacieśnianiu związków gospodarczych. Ponadto umożliwia zwiększenie wpływów regionu (w szczególności Czechom) w przypadku podejmowania decyzji w ramach Unii Europejskiej¹⁴. Zarówno w *Koncepcji polityki zagranicznej z 2011 roku*¹⁵, jak i *Koncepcji polityki zagranicznej z 2003 roku*¹⁶ wskazywano na potrzebę rozwijania tej formy współpracy regionalnej w celu budowania więzi między sąsiadami.

1.3. Uwarunkowania ekonomiczne kulturalnej współpracy wyszehradzkiej na podstawie Standardowego Grantu Międzynarodowego Funduszu Wyszehradzkiego

Jedynym stałym organem Grupy Wyszehradzkiej jest Międzynarodowy Fundusz Wyszehradzki, który przyznaje granty służące pogłębieniu współpracy. Jego celem jest zacieśnianie współpracy członków wyszehradzkiej wspólnoty. Funduszem kieruje Konferencja Ministrów Spraw Zagranicznych i Rada Ambasadorów. Istnieje on od 2000 roku. Decyzję o jego utworzeniu podjęto na szczycie premierów w Štířinie. Siedzibą instytucji jest Bratysława¹⁷.

Fundusz Wyszehradzki poprzez granty wspiera działalność instytucji różnych dziedzin życia. Na uzyskanie dofinansowania mogą liczyć zwłaszcza projekty o charakterze pogranicznym, które służyć mają zwiększeniu wzajemnego zrozumienia między społecznościami. Fundusz dotuje także inicjatywy multilateralne – służące obywatelom z całego regionu¹⁸. Dziedziny uwzględniane w systemie grantowym Funduszu Wyszehradzkiego to: kultura i wspólna tożsamość, edukacja i budowanie kapitału ludzkiego, innowacje i rozwój, wartości demokratyczne i media, partnerstwo instytucjonalne, regionalny rozwój, środowisko i turystyka, rozwój socjalny¹⁹.

Granty przyznawane w ramach dziedziny kultura i wspólna

¹⁴ *Koncepcje zahraniční politiky České republiky, 13. července 2015*, https://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/analyzy_a_koncepcje/koncepcje_zahranicni_politiky_cr.html (data dostępu: 19.06.2020).

¹⁵ *Koncepcje zahraniční politiky České republiky, 20. července 2011*, https://www.mzv.cz/file/1413389/Koncepcje_2011.pdf (data dostępu: 19.06.2020).

¹⁶ *Koncepcje zahraniční politiky České republiky, 3.03.2003*, https://www.mzv.cz/file/1413384/KONCEPCE_2003_2006.pdf (data dostępu: 19.06.2020).

¹⁷ A. Czyż, *Współpraca regionalna...*, s. 187.

¹⁸ *Grants*, oficjalna strona Międzynarodowego Funduszu Wyszehradzkiego, <https://www.visegradfund.org/apply/grants/> (data dostępu: 15.05.2020).

¹⁹ *Ibidem*.

tożsamość mają na celu budowanie wspólnoty państw Wyszehradu oraz tożsamości europejskiej regionu. Głównym narzędziem do osiągnięcia tego są inicjatywy kulturalne integrujące różne społeczności – oparte na wspólnych wartościach, odwołujące się do łączących społeczeństwa wydarzeń czy kwestii wspólnie ważnych w społeczeństwach. Druga z dziedzin dotyczy poprawiania konkurencyjności państw środkowo- i wschodnioeuropejskich poprzez skupienie się na polepszeniu umiejętności posiadanych przez obywateli. Trzecia skupia się na poprawie środowiska i rozwoju ekonomicznym państw. Kolejna dziedzina dofinansowywana przez Fundusz Wyszehradzki obejmuje działania na rzecz: ochrony wartości demokratycznych, praw człowieka i mniejszości, rozwijania społeczeństwa obywatelskiego, zwiększania wolności mediów i dostępu do informacji. Grupa Wyszehradzka postanowiła wspierać inicjatywy z zakresu dobrego rządzenia, współpracy między instytucjami w regionie i turystyki²⁰. Wydarzenia kulturalne, organizowane w ramach Czwórki Wyszehradzkiej, są finansowane z funduszu Visegrad Standard Grants. Wśród kryteriów przyznawania można wyróżnić rozwijanie kooperacji i aktywności państw Grupy V4, a także ubieganie się o grant organizacji z co najmniej trzech państw „rodziny wyszehradzkiej”. Ponadto istnieje warunek dotyczący imprez o charakterze transgranicznym – określa on odległość planowanego wydarzenia od granicy (wynoszącą mniej niż 40 km) i liczbę organizatorów (pochodzących co najmniej z 2 państw)²¹.

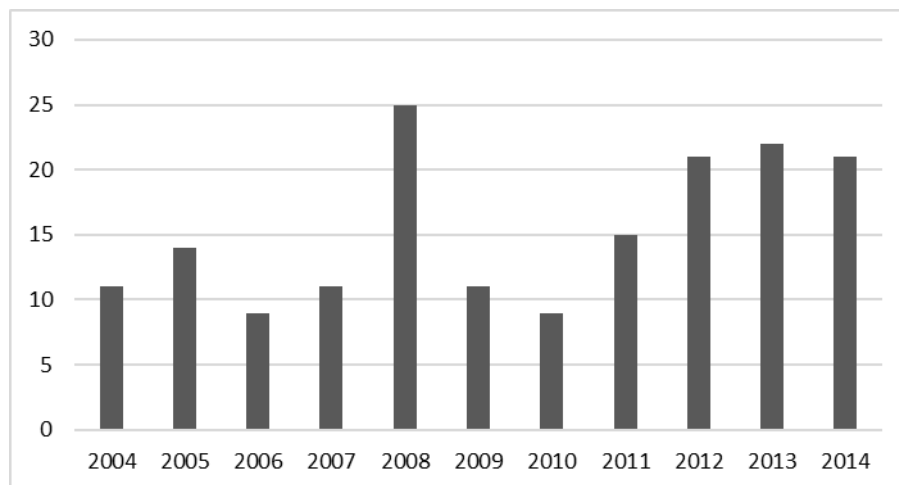
Czeskie inicjatywy wsparte przez Międzynarodowy Fundusz Wyszehradzki w latach 2004-2018

Do analizy dyplomacji kulturalnej Czechów na forum wyszehradzkim najlepiej wykorzystać dane na temat ich inicjatyw zgłaszanych do Międzynarodowego Funduszu Wyszehradzkiego. Do tego celu wybrano tzw. Standard Grant, na który przeznaczają się największe fundusze. Międzynarodowy Fundusz Wyszehradzki udostępnia coroczne raporty dotyczące finansowania inicjatyw z państw Grupy V4. Do sporządzenia poniższego wykresu (Wykres 1)

²⁰ Ibidem.

²¹ *Visegrad Grants*, oficjalna strona Międzynarodowego Funduszu Wyszehradzkiego, <https://www.visegradfund.org/apply/grants/visegrad-grants/> (data dostępu: 15.05.2020).

wybrano imprezy, których wnioski zostały stworzone przez czeskie podmioty i które otrzymały dofinansowanie o wartości powyżej 10 000 euro. Szczegółowe dane dostępne są tylko dla lat 2004-2014.

Wykres 1. Wydarzenia kulturalne – zgłoszone przez czeskie podmioty – dofinansowane w kwocie powyżej 10 000 € z Międzynarodowego Funduszu Wyszehradzkiego w latach 2004-2014

Źródło: Opracowanie własne na podstawie corocznych raportów Międzynarodowego Funduszu Wyszehradzkiego.

Jak można zauważyć najczęściej wydarzeń czeskich (25) było dotowanych w kwocie powyżej 10 000 € w 2008, natomiast najmniej (9) – w latach 2006 i 2010. Kolejną kwestią wartą zauważenia jest fakt, że niektóre wydarzenia mają formę cykliczną. Należą do nich m.in. *Jihlava International Documentary Film Festival*, *Boskovice*, *Midpoint: Central European Script Center*, *V4DIS 2013: eTourism* czy *Setkání*. Część z nich jest dofinansowywana przez Fundusz Wyszehradzki co kilka lat. Dofinansowanie otrzymują również inicjatywy artystyczne z jedną edycją. W kolejnych podrozdziałach przedstawiono wybrane wydarzenia w zależności od poziomu dyplomacji publicznej, do którego można je zaliczyć.

2. Działania czeskiego państwa na forum Grupy Wyszehradzkiej

2.1. Programy czeskich prezydencji w Grupie Wyszehradzkiej

Działania państwa w „rodzinie wyszehradzkiej” najlepiej prezentują plany związane z przejmowanymi co cztery lata prezydencjami w Grupie V4. Państwa – początkowo w ramach Trójkąta, a potem Grupy Wyszehradzkiej (od 1999 roku) – organizowały od 1991 roku spotkania najważniejszych osób w państwie. Pod koniec XX wieku, 14 maja 1999 roku odbyło się spotkanie w Bratysławie, od którego wzięły początek coroczne szczyty z okazji kończącej się prezydencji. Pierwsza prezydencja przypadła Czechom i zakończyła się w 2000 roku²². Wśród priorytetów w dziedzinie kultury, które zostały ujęte w programie pierwszej prezydencji (1999/2000), można znaleźć przede wszystkim przygotowanie do utworzenia Międzynarodowego Funduszu Wyszehradzkiego. Wydarzeniami uznanymi przez Czechów za ważne były spotkania ministrów odpowiedzialnych za kulturę i członków Akademii Nauk oraz 10. edycja cieszyńskiego Festiwalu Teatralnego „Na hranici”²³.

W programie kolejnej prezydencji (2003/2004) Czesi zwrócili uwagę na potrzebę stworzenia *Statutu Międzynarodowej Nagrody Wyszehradzkiej*. Ponadto 29 września 2003 roku wyrażono chęć wspólnego prezentowania kultury regionu na forum unijnym na koncercie galowym w Brukseli oraz w Europejskich Miastach Kultury, ogłaszanych przez Komisję Europejską. Czechy zajęły się organizacją 10. Spotkania Ministrów Kultury w listopadzie 2003 roku w Ołomuńcu, którego celem było rozwijanie wspólnego wizerunku na forum europejskim²⁴. Program prezydencji 2007/2008 zakładał wsparcie dla projektów kulturalnych, takich jak: „Visegrad Anthology of Writers” i „Visegrad Library” oraz kontynuowanie przyznawania nagrody „International Visegrad Prize” za wyjątkowe osiągnięcia w dziedzinie rozwijania współpracy państw wyszehradzkich.

²² A. Czyż, *Współpraca regionalna...*, s. 102.

²³ *Roczny raport z czeskiej prezydencji 1999/2000*, oficjalna strona Grupy Wyszehradzkiej, <http://www.visegradgroup.eu/documents/annual-reports/1999-2000-czech-110412> (data dostępu: 15.05.2020).

²⁴ *Program czeskiej prezydencji 2003/2004*, oficjalna strona Grupy Wyszehradzkiej, <http://www.visegradgroup.eu/documents/presidency-programs/2003-2004-czech-110412> (data dostępu: 15.05.2020).

Ponadto zwrócona została uwaga na Międzynarodowy Fundusz Wyszehradzki i jego projekty, takie jak: „Programme of Artistic Internships”, „Culture 2007 Community” oraz „Year of Intercultural Dialogue in 2008”. Ministrowie kultury w czasie spotkań mieli skupić się na omówieniu współpracy w dziedzinie literatury, bibliotek i dziedzictwa kulturowego. Wśród tematów poruszanych przez ekspertów znalazła się również ekonomia w kulturze²⁵.

Tematami poruszonymi w programie prezydencji 2011/2012 „Innovative Visegrad” były: bibliotekoznawstwo, dziedzictwo kultury, „Summer School of UNESCO Heritage Conservation and Management”, polityczne i społeczne zmiany w 1989 roku oraz ich wpływ na teatr w państwach Grupy Wyszehradzkiej, a także rozpoczęcie rozmów na temat pozytywnych stron ich wspólnej prezentacji na międzynarodowych wydarzeniach kulturalnych. Czesi zobowiązali się do wsparcia digitalizacji, promocji kultury ludowej oraz ochrony tożsamości narodów należących do V4²⁶. Wśród priorytetów, które znalazły się w *Programie Prezydencji Czech 2015/2016 V4 Trust*, była kooperacja m.in. z obywatelami, organizacjami pozarządowymi i przedsiębiorstwami. Główną rolę odgrywa w tym zakresie Międzynarodowy Fundusz Wyszehradzki przyznający granty różnym instytucjom. Jest to działanie ze strony państw V4 uaktywniające niezależne podmioty w kierunku zacieśniania więzi między społeczeństwami²⁷.

W programie ostatniej prezydencji 2019/2020 Ministerstwo Kultury Republiki Czeskiej wskazało na wagę wspólnego prezentowania się państw wyszehradzkich i środkowoeuropejskich na arenie międzynarodowej, w szczególności na forum Unii Europejskiej. Służyć temu ma m.in. projekt „Performing Arts Central Europe – Visegrad Countries Focus (PACE V4)”, za który odpowiedzialny jest Instytut Sztuki – Wydział Teatralny w Pradze (Institut umění – Divadelní ustav v Praze). Ponadto w kwestii kultury Czesi wymienili

²⁵ *Program czeskiej prezydencji 2007/2008*, oficjalna strona Grupy Wyszehradzkiej, <http://www.visegradgroup.eu/documents/presidency-programs/2007-2008-czech-110412> (data dostępu: 15.05.2020).

²⁶ *Program czeskiej prezydencji Innovative Visegrad*, oficjalna strona Grupy Wyszehradzkiej, <http://www.visegradgroup.eu/documents/presidency-programs/innovative-visegrad> (data dostępu: 15.05.2020).

²⁷ *Program czeskiej prezydencji 2015/2016*, oficjalna strona Grupy Wyszehradzkiej, <http://www.visegradgroup.eu/documents/presidency-programs/20152016-czech> (data dostępu: 15.05.2020).

„Letnią szkołę ochrony zabytków (Letní škola památkové péče)”, która skupia się w szczególności na docenionych przez UNESCO zabytkach. Kwestia ochrony zabytków została również podkreślona poprzez zwrócenie uwagi na organizowaną regularnie konferencję „Heritage Forum of Central Europe”.

Kolejnym aspektem ważnym z punktu widzenia popularyzacji i zwiększenia dostępu do dzieł kultury jest proces ich digitalizacji. W szczególności zostały wzięte pod uwagę biblioteki, a także powstająca Baza Dzieł Sztuki Środkowej Europy (Databáze umění střední Evropy – CEAD) prezentująca powojenną twórczość artystów z tej części kontynentu²⁸.

2.2. Wystawy czeskiej sztuki w Międzynarodowym Centrum Kultury

Każde z państw należących do Czwórki Wyszehradzkiej ma instytucje kultury, które mają środkowoeuropejski charakter działalności. W Czechach jest to Muzeum Sztuki w Ołomuńcu, na Słowacji – Galeria Miasta Bratysławy, a na Węgrzech – Muzeum Janusa Pannoniusa w Peczu. W Polsce taką funkcję pełni Międzynarodowe Centrum Sztuki w Krakowie, w którym można zobaczyć wystawy ważnych dla tych państw twórców bądź wydarzeń historycznych.

2.3. Promowanie czeskiego teatru

Czeskie środowisko teatralne jest bardzo aktywne. W 2005 roku Międzynarodowy Fundusz Wyszehradzki udzielił wsparcia projektowi „The Visegrad and Baltic Theatre in the European Union”. Nowi członkowie Unii Europejskiej chcieli zaprezentować w ten sposób swój dorobek teatralny. Organizatorem tego przedsięwzięcia był pilzneński „International Festival Theatre”. Celem działalności Festiwalu jest pokazanie czeskich i zagranicznych sztuk teatralnych o szerokiej tematyce, w różnym stylu i gatunkach (zarówno inscenizacje muzyczne, taneczne, jak i dramaty). Szczególnie zwraca się uwagę na promocję swojej kultury współczesnej

²⁸ Program czeskiej prezydencji 2019/2020 *Reasonable Europe*, s. 9, dostępny na stronie MSZ Czech: https://www.mzv.cz/file/3725067/Program_CJ_final_rev_1_11_2019.pdf (data dostępu: 15.05.2020).

w Grupie Wyszehradzkiej²⁹. Ważnym aspektem tego typu wydarzeń jest tworzenie forum do dyskusji między przedstawicielami tego środowiska. Festiwal współpracuje z ministerstwami kultury i innymi zagranicznymi instytucjami kultury, jak Węgierskie Centrum Kultury, Słowackie Centrum Kultury czy Polski Instytut³⁰.

3. Działania czeskiego państwa w stosunku do społeczeństw Grupy Wyszehradzkiej

3.1. Ostrava Days

Jednym z wydarzeń, które zostały dofinansowane (m.in. w roku 2004) z Międzynarodowego Funduszu Wyszehradzkiego, był festiwal „Ostrava Days”. Jest on organizowany co dwa lata od 2001 roku w Ostrawskim Centrum Nowej Muzyki (Ostravské centrum nové hudby). Głównym celem wydarzenia jest promowanie współczesnej muzyki klasycznej, także awangardowej i eksperymentalnej. Młodzi kompozytorzy mają szansę dyrygować orkiestrami grającymi ich nowe kompozycje. Dwa sierpniowe tygodnie są wypełnione cyklem premier muzycznych, w czasie których wykonawcami są soliści oraz następujące zespoły: Ostravská banda, Ostrava New Orchestra i chór Canticum Ostrava³¹.

3.2. Conventus Moraviae: Early Music from Visegrad

Jest to międzynarodowy festiwal organizowany przez 13 czeskich miast. Celem jest pokazanie muzycznej spuścizny narodów Europy Środkowej od czasów średniowiecza do kongresu wiedeńskiego. W kościołach, synagogach i muzeach około 20 miast odbywa się kilkadziesiąt koncertów. Wydarzenie to umożliwia przedstawienie publiczności twórczości kompozytorów ważnych dla kultury czeskiej, jak np. bracia Stamic, J.A. Štěpán czy F.I.A. Tůma³². Historyczna kultura regionu jest głęboko związana z kultem religij-

²⁹ Oficjalna strona festiwalu *Divadlo*, <https://www.festivaldivadlo.cz/cs/festival/> (data dostępu: 15.05.2020).

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ostravske dny 2019* – oficjalna strona festiwalu, <http://www.newmusicostrava.cz/cz/ostravske-dny/> (dostęp: 15.05.2020).

³² *Conventus Maraviae*, oficjalna strona miasta Mikulov, <http://www.mikulov.cz/culture/festivals-symposia-and-major-cultural-events/detail/?contentId=81206> (dostęp: 15.05.2020).

nym, dlatego festiwal ten pokazuje również znaczenie świętych na tych terenach. Jedną z postaci wspominanych podczas „Concentus Moraviae” jest św. Jan Nepomucen – czternastowieczny praski męczennik³³, który z czasem stał się ważnym symbolem nie tylko dla narodu czeskiego, ale również dla pozostałych społeczeństw Europy Środkowej³⁴.

4. Działania czeskiego społeczeństwa na forum Grupy Wyszehradzkiej

4.1. Międzynarodowy Festiwal Teatralny „Bez granic” i Międzynarodowy Przegląd Filmowy „Kino na granicy”

Pomysł zorganizowania takiego wydarzenia zrodził się na przełomie lat 80. wśród aktywistów Solidarności Polsko-Czechosłowackiej i Forum Obywatelskiego w Czeskim Cieszynie. Po raz pierwszy „Festiwal Teatralny” miał miejsce w 1990 roku. Artyści poświęcili go interpretacjom sztuk Václava Havla. Dziesiąta edycja symbolicznie zapisała się w pamięci „rodziny wyszehradzkiej”, gdyż cieszyńska impreza została wybrana na miejsce spotkania przywódców państw Grupy V4 i przedstawienia planów dotyczących utworzenia Funduszu Wyszehradzkiego wspierającego finansowanie m.in. inicjatyw kulturalnych zwiększających współpracę międzynarodową. Sukces teatralnego przedsięwzięcia zachęcił do stworzenia festiwalu prezentującego twórczość kinematograficzną – „Kino na granicy”. W 1999 roku odbyła się jego pierwsza edycja prezentująca 11 filmów czeskich i goszcząca jednego z najwybitniejszych reżyserów tzw. Nowej Fali w Czechosłowacji – Jiříego Menzla³⁵. Organizatorzy kolejnej edycji zaprosili reżysera również tego nurtu – Vojtěcha Jasnego³⁶, który wyemigrował do Sta-

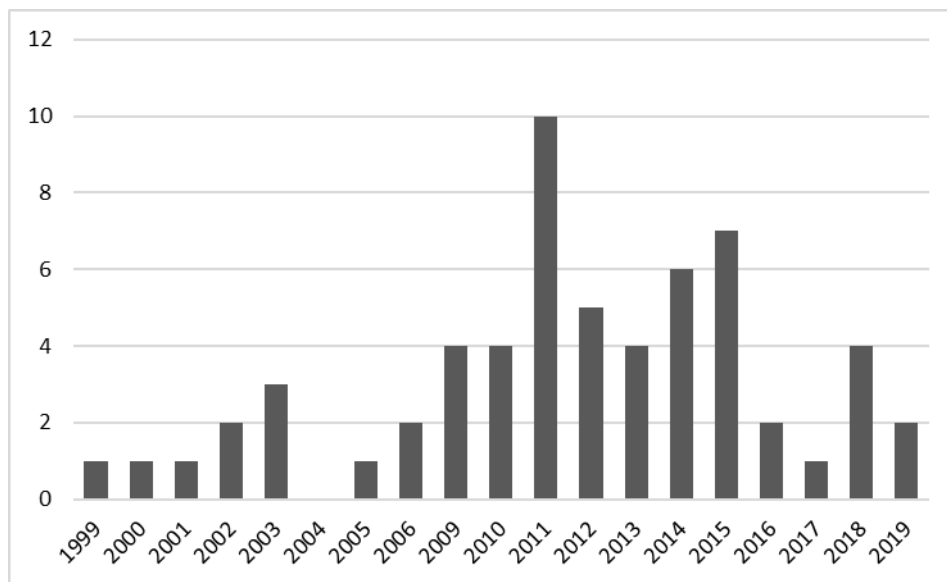
³³ Hasło: *Jan Nepomucen*, [w:] *Internetowa Encyklopedia PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Jan-Nepomucen;3916639.html> (dostęp: 15.05.2020).

³⁴ W. Kopaliński, Hasło: *Św. Jan Nepomucen*, [w:] *Słownik mitów i tradycji kultury*, Warszawa 1985, s. 421.

³⁵ M. Żuraw-Peč, *Wspomnienia płyną jak rzeka... 20 lat Przeglądu Filmowego „Na granicy”*, Český Těšín 2018, s. 36, <https://kinonagranicy.pl/source/Wspomnienia%20p%c5%82yn%c4%85%20jak%20rzeka%20-%20publikacja%20jubileuszowa.pdf> (data dostępu: 15.05.2020).

³⁶ *Ibidem*, s. 44.

nów Zjednoczonych w wyniku represji po 1968 roku³⁷. Od 2002 roku zaczęto zapraszać na „Przegląd” gości i filmy ze Słowacji, a od piątej edycji odwiedzają go regularnie przedstawiciele polskiego i węgierskiego kina³⁸.

Wykres 2. Liczba gości Festiwalu Filmowego „Na granicy” reprezentujących czeską twórczość (lata 1999-2019)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Katalogu 21. Edycji Przeglądu Filmowego „Na granicy”* i publikacji *Wspomnienia płyną jak rzeka... 20 lat Przeglądu Filmowego „Na granicy”*.

Zwykle jeden z tematów przewodnich nawiązuje do twórczości zaproszonych gości, ale wydarzenie również prezentuje filmowe produkcje w ramach różnych cykli tematycznych. W 2004 roku pokazano filmy Věry Chytilovej przedstawiające kobiece spojrzenie na świat, w 2009 roku jeden z cykli nosił nazwę „Środkowoeuropejskie kino gatunkowe: science – fiction”. W 2007 roku prezentowano adaptacje literatury Bohumila Hrabala oraz filmy Jana Němca i Martina Slivki³⁹. W 2008 roku jeden z wątków festiwalowych poruszał kwestię historii Czechosłowacji – roku 1968. W 2009 roku

³⁷ *Vojtěch Jasný*, internetowa baza filmu czechosłowackiego, <https://www.csfd.cz/tvurce/3198-vojtech-jasny/> (data dostępu: 15.05.2020).

³⁸ Oficjalna strona festiwalu *Kino na granicy*, <https://www.kinonagranicy.pl/pl/strona/o-przegladzie> (data dostępu: 15.05.2020).

³⁹ M. Żuraw-Peč, *Wspomnienia płyną...*, s. 90.

pokazywane były filmy według prozy Josefa Škvoreckiego⁴⁰, w 2014 adaptacje prozy Franza Kafki i Jaroslava Haška⁴¹, natomiast w 2019 seanse filmowe poruszały m.in. tematy Wolności 1989 i Femme Fatale.

Oprócz reżyserów i aktorów cieszyński „Przeгляд” uświetniają swoją obecnością artyści sztuk pięknych, do których można zaliczyć Jana Švankmajera łączącego w swym dorobku dzieła reżyserskie i plastyczne. Twórczość z ostatniej dziedziny została przedstawiona na towarzyszącym wydarzeniu wernisażu⁴². Festiwal filmowy nie tylko gości artystów. Także zapraszane są osoby związane z dyplomacją kulturalną, jak na przykład dyrektor Czeskiego Centrum Pavla Foglova.

4.2. Setkání/Encounter

„Setkání/Encounter” jest brneńskim festiwalem szkół teatralnych. Po raz pierwszy został zorganizowany w 1991 roku. Jego celem jest wzajemne poznawanie się młodych aktorów⁴³. Pomysłodawcami i organizatorami kolejnych edycji festiwalu są studenci Wydziału Teatralnego Akademii Muzycznej L. Janáčka w Brnie⁴⁴. Corocznie wybierany jest dyrektor festiwalu oraz temat przewodni wydarzenia. Przykładowe tematy imprezy to „Znaki i kąty widzenia” (w 2016 roku) czy „Smakuj czas” (w 2020 roku). Na spotkaniach teatralnych przyznawane są nagrody w różnych kategoriach: dla reżysera, najlepszej aktorki i aktora, dla scenarzysty czy scenografa. Jurorami są profesjonalni, doświadczeni przedstawiciele świata teatru oraz studenci. Po kilkudniowych pokazach studenckich grup teatralnych są warsztaty festiwalowe, podczas których jest czas na wymianę myśli i doświadczeń uczestników. Głównym celem organizatorów jest wzajemne poznanie się środowisk teatralnych różnych krajów. W ciągu 17 lat w ramach tej inicjatywy Brno gościło grupy z ponad 40 państw i 4 kontynentów⁴⁵. Jest to wyda-

⁴⁰ Ibidem, s. 108.

⁴¹ Ibidem, s. 136.

⁴² Ibidem, s. 220.

⁴³ Oficjalna strona festiwalu *Encounter*, <https://www.encounter.cz/o-festivalu/> (data dostępu: 15.05.2020).

⁴⁴ *Setkání/Encounter 2016*, Oficjalna strona festiwalu, <https://theater.ir/file/2/attach/2016013966727184123461.pdf> (data dostępu: 15.05.2020).

⁴⁵ Oficjalna strona festiwalu *Encounter*, <https://www.encounter.cz/en/o-festivalu/> (data dostępu: 15.05.2020).

rzenie organizowane z dużym rozmachem i na szeroką skalę. Doceniają je instytucje rządowe, m.in. Ministerstwo Kultury⁴⁶ – za to że dzięki niemu Czesi mogą zademonstrować swoje bogactwo kulturowe i otwartość na innych.

4.3. Inne wydarzenia

„Jihlava International Documentary Film Festival” jest wydarzeniem organizowanym corocznie od 1997 roku. Młodzież wysunęła pomysł zorganizowania kilkudniowego festiwalu kina dokumentalnego, podczas którego uczestnicy myśleliby poprzez film. Od 2000 roku przyznawana jest nagroda „Czech Joy” dla Najlepszego Czeskiego Filmu Dokumentalnego oraz nagroda za Najlepszy Film Dokumentalny Europy Środkowej i Wschodniej w kategorii „Between the Seas”⁴⁷. Oprócz wydarzeń, w ramach Standardowych Grantów Fundusz dofinansowuje magazyny kulturalne, np. „Svět a divadlo”. Jest to dwujęzyczny czesko-słowacki dwumiesięcznik o teatrze (wydawany od 1990 roku), szczególnie z państw Wyszehradzkiej Czwórki. Czasopismo ma międzynarodowy zespół korespondentów. Z państw Grupy V4 jest ich 11: z Czech – 2, ze Słowacji – 4, z Węgier – 2 i z Polski – 3⁴⁸.

Podsumowanie

Na forum Grupy Wyszehradzkiej Czesi prezentują swoją twórczość przede wszystkim w następujących dziedzinach sztuki: film, teatr, muzyka. Najwięcej wydarzeń jest związanych z prezentacją filmu (ponad 25%) i teatru (ponad 12%). Następna w kolejności jest muzyka i wydarzenia związane z historią i ochroną zabytków (5%). Międzynarodowy Fundusz Wyszehradzki wspiera także prezentowanie architektury czeskiej. Tego typu wydarzenia stanowią około 4% wszystkich inicjatyw czeskich otrzymujących w latach 2004–2014 dofinansowanie.

⁴⁶ Ibidem.

⁴⁷ Oficjalna strona *Międzynarodowego Festiwalu Filmu Dokumentalnego Ji.hlava*, <https://www.ji-hlava.com/o-nas> (data dostępu: 15.05.2020).

⁴⁸ Oficjalna strona magazynu *Svět a divadlo*, <http://www.svetadivadlo.cz/en/o-nas> (data dostępu: 15.05.2020).

Tabela 1. Udział wydarzeń poszczególnych dziedzin sztuki we wszystkich inicjatywach czeskich na forum Grupy Wyszehradzkiej

Dziedzina sztuki/nauki	Liczba wydarzeń	Udział wydarzeń we wszystkich inicjatywach czeskich na forum Grupy [%]
kinematografia	44	25,7
teatr	21	12,3
muzyka	9	5,3
design	3	1,8
architektura	7	4,1
historia i dziedzictwo kulturowe	9	5,3
filozofia	3	1,8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie raportów z dofinansowań wydarzeń w kwocie powyżej 10 000 € w ramach Standardowych Grantów Międzynarodowego Funduszu Wyszehradzkiego (z lat 2004-2014).

Państwa tworzą swój wizerunek poprzez prezentację ważnych wydarzeń historycznych i znanych postaci. Czesi w regionie wspominają pamiętne dla wszystkich środkowoeuropejskich narodów lata 1918 i 1989. Te daty – związane z odzyskiwaniem wolności narodów – są symboliczne i stanowią łącznik pomiędzy nimi. Przykładem wykorzystania w dyplomacji kulturalnej tego faktu może być temat wystawy zorganizowanej w 2019/2020 roku przez instytucje zajmujące się kulturą środkowoeuropejską, a będącą realizacją pomysłu ołomunieckiego Muzeum Sztuki – „Czas przełomu 1908-1928. Sztuka awangardy w Europie Środkowej”. Jak mówili organizatorzy, celem było spojrzenie na twórczość środkowoeuropejskich artystów nie poprzez odnoszenie ich dzieł do twórczości tzw. centrum światowej sztuki, ale „spoglądając na siebie nawzajem”⁴⁹.

Postaciami ważnymi dla historii regionu, a będącymi tematem wydarzeń kulturalnych, są Cyryl i Metody, którzy przynieśli do tej części świata religię chrześcijańską. Pośrednio poprzez tłumaczenia wybranych fragmentów Biblii stworzyli również podwaliny pod usystematyzowanie języków słowiańskich⁵⁰ – będące podstawą na-

⁴⁹ K. Srp, L. Bydžovská, *Czas przełomu 1908-1928. Sztuka awangardy w Europie Środkowej. Przewodnik*, Kraków 2019, s. 4.

⁵⁰ P. Jokeš, *Czesi. Przewodnik po historii narodu i państwa*, Avalon, Kraków 2021, s. 33.

szej kultury. Ponadto należy wspomnieć o Václavie Havlu – dramaturgowi i prezydencie Czeskiej Republiki, który również był bohaterem jednej z wystaw w Międzynarodowym Centrum Kultury (krakowskiej galerii specjalizującej się w tematyce środkowoeuropejskiej). Kolejną postacią (tym razem szczególnie ważną w sztukach plastycznych) jest Alfons Mucha, którego plakaty są dziś wizytówką czeskiej secesji. Główną ideą, która przyświecała wszystkim dotychczasowym programom przewodniczenia Czechów w Grupie, jest tworzenie wspólnego wizerunku państw środkowoeuropejskich na arenie międzynarodowej.

Wśród wartości niejednokrotnie podkreślanych w dokumentach, jak również poprzez inicjatywy podejmowane przez różnego rodzaju podmioty czeskie, jest zachowanie tożsamości narodowej i ochrona dziedzictwa kulturowego. Mają temu służyć – obok wydarzeń przypominających kulturę narodową – konferencje naukowe na tematy związane z opieką nad zabytkami i organizowane latem warsztaty dla konserwatorów zabytków. Inicjatywy wspierane przez czeskie prezydencje dotyczyły m.in. promocji kultury ludowej oraz digitalizacji zbiorów z dziedziny kultury. Zwłaszcza duże znaczenie ma projekt bazy dzieł sztuki środkowoeuropejskiej (CEAD). Organizowane wydarzenia mają służyć wymianie myśli pomiędzy osobami różnych narodowości i tworzyć klimat przyjazny poznaniu się społeczeństw regionu. Dyplomacja kulturalna Czech na forum Grupy Wyszehradzkiej skupia się przede wszystkim na budowaniu wspólnoty wartości i podobieństwa kultur narodów ją tworzących. Dzięki prężnie działającym instytucjom, a przede wszystkim pomysłowości i inicjatywie ludzi, powstają wydarzenia kulturalne promujące dobro kultury nie tylko czeskiej, ale również środkowoeuropejskiej.

Bibliografia / References

Dokumenty i raporty

- Koncepcje zahraniční politiky České republiky, 13. července 2015,*
https://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/analzy_a_koncepcje/koncepcje_zahranicni_politiky_cr.html (data dostępu: 19.06.2020).
- Koncepcje zahraniční politiky České republiky, 20. července 2011,*
https://www.mzv.cz/file/1413389/Koncepcje_2011.pdf (data dostępu: 19.06.2020).

- Koncepcje zahraniční politiky České republiky, 3.03.2003*, https://www.mzv.cz/file/1413384/KONCEPCJE_2003_2006.pdf (data dostępu: 19.06.2020).
- Roczny raport Międzynarodowego Funduszu Wyszehradzkiego 2008*, strona MFW, https://s3.eu-central-1.amazonaws.com/uploads.mangoweb.org/shared-prod/visegradfund.org/uploads/2018/01/ivf_annual_report_2008.pdf (data dostępu: 15.05.2020).
- Roczny raport Międzynarodowego Funduszu Wyszehradzkiego 2009*, strona MFW, https://s3.eu-central-1.amazonaws.com/uploads.mangoweb.org/shared-prod/visegradfund.org/uploads/2018/01/ivf_annual_report_2009.pdf (data dostępu: 15.05.2020).
- Roczny raport Międzynarodowego Funduszu Wyszehradzkiego 2010*, strona MFW, https://s3.eu-central-1.amazonaws.com/uploads.mangoweb.org/shared-prod/visegradfund.org/uploads/2018/01/ivf_annual_report_2010.pdf (data dostępu: 15.05.2020).
- Roczny raport Międzynarodowego Funduszu Wyszehradzkiego 2011*, strona MFW, https://s3.eu-central-1.amazonaws.com/uploads.mangoweb.org/shared-prod/visegradfund.org/uploads/2018/01/ivf_annual_report_2011.pdf (data dostępu: 15.05.2020).
- Roczny raport Międzynarodowego Funduszu Wyszehradzkiego 2012*, strona MFW, https://s3.eu-central-1.amazonaws.com/uploads.mangoweb.org/shared-prod/visegradfund.org/uploads/2018/01/ivf_annual_report_2012.pdf (data dostępu: 15.05.2020).
- Roczny raport z czeskiej prezydencji 1999/2000*, oficjalna strona Grupy Wyszehradzkiej, <http://www.visegradgroup.eu/documents/annual-reports/1999-2000-czech-110412> (data dostępu: 15.05.2020).
- Program czeskiej prezydencji 2003/2004*, oficjalna strona Grupy Wyszehradzkiej, <http://www.visegradgroup.eu/documents/presidency-programs/2003-2004-czech-110412> (data dostępu: 15.05.2020).
- Program czeskiej prezydencji 2007/2008*, oficjalna strona Grupy Wyszehradzkiej, <http://www.visegradgroup.eu/documents/presidency-programs/2007-2008-czech-110412> (data dostępu: 15.05.2020).
- Program czeskiej prezydencji Innovative Visegrad*, oficjalna strona Grupy Wyszehradzkiej, <http://www.visegradgroup.eu/documents/presidency-programs/innovative-visegrad> (data dostępu: 15.05.2020).
- Program czeskiej prezydencji 2015/2016*, oficjalna strona Grupy Wyszehradzkiej, <http://www.visegradgroup.eu/documents/presidency-programs/20152016-czech> (data dostępu: 15.05.2020).
- Program czeskiej prezydencji 2019/2020 Reasonable Europe*, s. 9, dostępny na stronie MSZ Czech: https://www.mzv.cz/file/3725067/Program_CJ_final_rev_1_11_2019.pdf (data dostępu: 15.05.2020).

Artykuły i monografie

- Czyż A., *Współpraca regionalna. Doświadczenia i perspektywy*, Katowice 2018.
- Deszczyński P., Szczepaniak M., *Grupa Wyszehradzka. Współpraca polityczna i gospodarcza*, Toruń 1995.
- Kopaliński W., *Słownik mitów i tradycji kultury*, Warszawa 1985.

- Jokeš P., *Czesi. Przewodnik po historii narodu i państwa*, Kraków 2021.
- Michałowska G., *Uwarunkowania międzynarodowej współpracy kulturalnej*, [w:] *Międzynarodowe stosunki kulturalne*, red. A. Ziętek, Lublin 2010.
- Nováková T., Pavlík M., Sýkora J., *Visegrad Fund 15!*, strona MFW, https://s3.eu-central-1.amazonaws.com/uploads.mangoweb.org/shared-prod/visegradfund.org/uploads/2018/01/ivf_Visegrad-Fund15.pdf (data dostępu: 15.05.2020).
- Ociepka B., *Miękka siła i dyplomacja publiczna Polski*, Warszawa 2013.
- Srp K., Bydžovská L., *Czas przełomu 1908-1928. Sztuka awangardy w Europie Środkowej. Przewodnik*, Kraków 2019.
- Umińska-Woroniecka A., *Niedoceniony potencjał czy przecenione możliwości dyplomacji kulturalnej?*, „Dyplomacja i Bezpieczeństwo” 2016, nr 1.
- Żuraw-Peč M., *Wspomnienia płyną jak rzeka... 20 lat Przeglądu Filmowego „Na granicy”*, Český Těšín 2018, <https://kinonagranicy.pl/source/Wspomnienia%20p%c5%82yn%c4%85%20jak%20rzeka%20-%20publikacja%20jubileuszowa.pdf> (data dostępu: 15.05.2020).

Netografia (data dostępu: 15.05.2020)

Oficjalna strona Międzynarodowego Funduszu Wyszehradzkiego,
<https://www.visegradfund.org/apply/grants/>

Oficjalne strony festiwalu:

<https://www.festivaldivadlo.cz/cs/festival/>
<http://www.newmusicotrava.cz/cz/ostravske-dny/>
<https://www.kinonagranicy.pl/pl/strona/o-przegladzie>
https://kinonagranicy.pl/source/katalogi%20KnG/kng2019_katalog.pdf
<https://www.encounter.cz/o-festivalu/>
<https://theater.ir/file/2/attach2016013966727184123461.pdf>
<https://www.encounter.cz/en/o-festivalu/>
<https://www.encounter.cz/en/partneri/>
<https://www.ji-hlava.com/o-nas>

Inne strony internetowe:

<http://www.mikulov.cz/culture/festivals-symposia-and-major-cultural-events/detail/?contentId=81206>
<http://www.svetadivadlo.cz/en/o-nas>
<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Jan-Nepomucen;3916639.html>
<https://www.csfd.cz/tvurce/3198-vojtech-jasny>